

## Nové jevy v boji s kriminalitou

(ÚVAHY K APLIKACI TEORIE ŘÍZENÍ)

DAGMAR CÍSAŘOVÁ

### 1. ÚVOD

#### I.

Trestní politika, od níž očekáváme, že pomůže omezovat a v dlouhodobé perspektivě likvidovat kriminalitu, je složitým komplexem činností. Otázky boje s kriminalitou jsou dnes aktuální částí činnosti všech státních orgánů i společenských organizací. Koncepce, řízení a koordinace těchto úkolů — to vše je dnes aktuální otázkou práce širokého okruhu zainteresovaných orgánů. V současné době se ocitáme v období, kdy nastupuje nová fáze boje proti kriminalitě, totiž *komplexní pojetí tohoto boje*.

Řízení v této oblasti je složitou otázkou. Musí mít charakter nejširší celospolečenské činnosti, řízené stranickými orgány a prováděné orgány nejširšího dosahu.

Ve sborníku z vědecké konference v září 1977<sup>1)</sup> je citováno diskusní vystoupení prof. Růžka, který uvedl: „Usilujeme o výstavbu rozvinuté socialistické společnosti. Podle závěrů XV. sjezdu KSČ je rozvinutá socialistická společnost charakterizována zejména spojováním výsledků vědeckotechnické revoluce s novými společenskými vztahy, komplexním řešením politických, sociálně ekonomických, kulturních a ideově výchovných otázek, což umožňuje uspokojovat stále rostoucí potřeby lidí. Zákonitě proto vzrůstá úloha strany, prohlubuje se socialistická demokracie a práce státních orgánů, roste význam subjektivního činitele, aktivity a uvědomělosti lidí. Stále ve větší míře umožňuje socialistická společnost překonat

<sup>1)</sup> Úloha prokuratury v koordinovaném boji s trestnou činností, Sborník z vědecké konference VÚK GP ČSSR, Praha 1978, str. 84 a násl.

živelnost společenského vývoje a společenských jevů a cílevědomě a plánovitě řídit nejen ekonomický, ale i sociální a kulturněvýchovný vývoj. Jsem přesvědčen, že tyto závěry lze uplatnit i ve sféře boje s kriminalitou, že i boj s kriminalitou by měl být řízený, plánovaný a komplexní.“

Výše jsem již řekla, že boj s kriminalitou je dnes aktuální součástí činnosti všech orgánů státních i společenských organizací. Uvažuje se o koncepci a řízení tohoto boje.

Koordinací boje s kriminalitou je v ČSSR pověřena prokuratura. Tato činnost, která je vcelku úspěšná, je pozitivně hodnocena všemi orgány. Souvisí s ní i další problémy a otázky. Během doby se totiž ukazuje, že je třeba naléhavě řešit vzájemný vztah *koordinace* a *řízení* boje s kriminalitou.

Je to dáno i tím, že prokuratura je orgán státu se specifickými úkoly, a že také její postavení v boji s kriminalitou je určitým způsobem těmito úkoly určeno.

V září 1977 se v ČSSR konala mezinárodní vědecká konference o úloze prokuratury v koordinovaném boji s trestnou činností. Na této konferenci, kde vystupovali představitelé teorie i praxe i z ostatních socialistických států, se hovořilo zejména o *roli prokuratury* v tomto boji, přičemž se zdůrazňovalo postavení prokuratury jako *speciálního orgánu boje s kriminalitou*.

Právě role prokuratury jako strážce socialistické zákonnosti však determinuje určitým způsobem i možnosti jejího působení v celém systému orgánů boje s kriminalitou. Tato možnost je totiž svým způsobem omezená.

Na konferenci se mimo jiné upozorňovalo na důležitý problém boje s kriminalitou — vztah koordinace a řízení. Ve svém příspěvku uvedl M. Vlček,<sup>2)</sup> že „boj s kriminalitou společenské praxe řeší jako součást vědeckého řízení společenských procesů obecně. Tento boj je částí plnění vnitřních funkcí socialistického státu“.

Zdůraznil dále, že mezi orgány podílejícími se na úkolech speciální prevence v užším smyslu, v podstatě představovanými orgány prokuratury, soudy nebo orgány ministerstva vnitra, není jednotný řídicí nebo plánovací článek. Tyto orgány jsou totiž vzhledem k tradiční výstavbě mocenského systému v mechanismu socialistického státu odděleny a jejich vzájemné postavení je rovnoprávné.

Požadavek jednoty při postupu proti kriminalitě vedl zákonitě k postupnému rozvíjení a zesilování koordinace mezi orgány boje s trestnou činností. Úlohu koordinátora v našich podmínkách přitom plní soustava prokuratury. Teoretické zamýšlení, vycházející z analýzy současného stavu

---

<sup>2)</sup> Úloha prokuratury v koordinovaném boji s trestnou činností, Sborník z vědecké konference VÚK GP, Praha 1979, str. 117 a násl.

boje s trestnou činností, vede podle Vlčka ve svých důsledcích k otázce: koordinace, plánování nebo řízení?

Vztah koordinace, který zachovává rovnoprávné postavení subjektů boje s trestnou činností, nezahrnuje ještě otázky plánování, organizace a řízení tohoto boje. Tato problematika je už kvalitativně vyšším stupněm. Vztahy koordinace nebo plánování nevyžadují změny ve struktuře a systému orgánů. Jsou to vztahy, které nedosahují intenzity vztahu řízení, ale mohou zabezpečovat jednotu v úkolech a jejich realizaci, zčásti i kontrolu dohodnutých opatření. Vztah řízení znamená už zásahy do mechanismu daného systému, především vytvořením jednotného řídicího centra.

## II.

Je zřejmé, že úlohu koordinátora může plnit prokuratura úspěšně. Jde zejména o koordinaci činnosti, pokud jde o vztah mezi orgány činnými v trestním řízení.

Samo řízení boje je však věcí složitější a nejde jen o trestní řízení, protože to je již posledním prostředkem boje s trestní činností. Prevence kriminality musí nutně mít charakter nejširší celospolečenské činnosti, řízené stranickými orgány a prováděné orgány nejširšího dosahu. Které orgány mají ve státním mechanismu socialistického státu takový dosah? Domnívám se, že u nás takovými orgány jsou zřejmě zastupitelské sbory.

Je proto třeba uvážit možnosti a metody práce těchto sborů při řízení boje s kriminalitou a objasnit si teoretické otázky, které s tímto řízením souvisí.

Protože protispolečenská činnost je jev velmi složitý, je i její zkoumání složité a obtížné. Protispolečenská činnost se vztahuje k určitému společenskému systému, má společenský charakter a neexistuje mimo tuto společnost. Sama o sobě je složitým společenským jevem, s určitými vlastnostmi a strukturou.

## III.

V této studii se budu zabývat problematikou kriminality obecně. Nejzávažnější součástí protispolečenské činnosti vůbec tvoří kriminalita.

Samo pojetí kriminality prochází stálým vývojem. Nejlépe to dokazují diskuse v sovětské vědě, a to nejen v kriminologii, ale i v dalších vědách, zabývajících se bojem s trestnou činností.<sup>3)</sup>

---

<sup>3)</sup> Srov. k tomu podrobně G. S. Avanesov: Kriminologija, Prognostika, Upravlenije, Gorkij 1975, str. 43 a násl., a literatura v práci uvedená.

V současné etapě vývoje společnosti je třeba úzce spojovat vědu s praktickou politickou činností. To se netýká jen kriminologie, ale i ostatních věd, spjatých s bojem s trestnou činností, i věd dalších. Jejich objevy a impulsy mohou být důležitým podnětem k novému chápání problematiky, zejména objevy vědy sovětské.<sup>4)</sup>

Je zřejmé, že jde nejen o závažnou otázku teoretickou, ale že tato problematika má i velký praktický dosah. Trestní politika — a zejména *konkrétní metody boje* s trestnou činností musí mít vědecký základ, vycházet z nejnovějších poznatků vědy. Pouze za této podmínky budou tyto metody odpovídat objektivní situaci a bude možno působit na řešení aktuálních problémů.

Je tedy před naší vědou zřejmě první základní problém — *vědecké vymezení pojmu trestné činnosti*.

Pojem kriminality není v literatuře přesně a jednoznačně vymezen. Někdy (byť ojediněle) je chápán tak široce, že zahrnuje *všechny* společensky škodlivé jevy bez ohledu na to, zda jsou postihovány normami právními nebo normami jinými (např. morálními, společenskými apod.). U nás je kriminalita chápána převážně jako porušení norem trestního práva.<sup>5)</sup> Obdobně chápou tento pojem sovětské učebnice kriminologie.<sup>6)</sup> Také Karpec<sup>7)</sup> hovoří v této souvislosti podobně, chápe trestnou činnost jako sociální jev, na str. 66 citované práce výslovně hovoří o trestných činech jako o formách trestné činnosti.

Kriminalita je zřejmě společenským jevem s třídními znaky, neboť hodnocení jednání jako společensky nebezpečného závisí na zájmech a vůli vládnoucí třídy.

Pro účely této práce budeme chápat trestnou činnost u nás jako souhrn všech trestných činů a přečinů, které byly spáchány na našem území. Pokud jde o časový úsek, nebudu se omezovat na konkrétní časové období, budu hovořit o této problematice v současné etapě naší společnosti, tj. o obecných otázkách trestné činnosti v etapě rozvinuté socialistické společnosti v Československu.

---

<sup>4)</sup> Srov. k tomu D. Císařová: K některým aktuálním problémům metodologie věd zabývajících se bojem s trestnou činností, Čs. kriminalistika 2/1975 a literatura tam uvedená.

<sup>5)</sup> Srov. J. Nezkusil a kol.: Československá kriminologie, Panorama, Praha 1978, str. 8: „Zločinností (kriminalitou) rozumíme souhrn činů sociálně podmíněných, které mají relativně hromadnou povahu, ve zvýšené míře ohrožují společnost a jsou prohlášeny platným zákonodárstvím za trestné činy, resp. přečiny.“

<sup>6)</sup> Srov. např. Kriminologija pod redakcí V. M. Kudrjavceva, Moskva 1976, Juridičeskaja literatura, str. 14: „Trestná činnost je souhrn všech trestných činů, které byly spáchány na určitém území, v určitém časovém úseku.“ Podobně i Kriminologija, 3. vyd., Moskva 1976, redakce J. J. Karpec, V. N. Kudrjavcev, N. F. Kuzněcova, A. B. Sacharov, str. 109.

<sup>7)</sup> I. I. Karpec: Sovremennye problemy ugolovnogo prava i kriminologii, Moskva 1976, Juridičeskaja literatura, str. 65 a násl.; podobně i sborník z vědecké konference AV NDR, konané v listopadu 1980 v Kleinmacnow.

Je nepochybné, že kriminalita je složitý sociální jev. Tento jev je velmi obtížné charakterizovat.

Určení a zařazení kriminality do celého systému společnosti určuje také prostředky, které je možno použít pro boj proti ní.

Protože v současné době se u nás začíná pracovat na aplikaci teorie systémové strukturálního přístupu k rozboru společenských jevů také v oblasti trestního práva a procesu a uvažuje se také o těchto otázkách i z hlediska kriminologie, je třeba, abychom uvážili z těchto pozic i možnosti aplikace těchto metod. Začíná se hovořit o otázkách řízení i v souvislosti s bojem proti kriminalitě.

Při řešení těchto otázek je pochopitelně nutno vyjít z obecných otázek teorie řízení a uvážit, nakolik nám teorie řízení může pomoci v našich problémech.

Úvodem je proto třeba všimnout si některých pojmů teorie řízení a uvážit i názory sovětských kriminologů. Avaněsov<sup>8)</sup> uvádí, že v současné době je nepochybné, že kriminalita je složitý sociální dynamický systém. Uvádí tyto důvody pro své tvrzení: Systém je souhrn prvků, mezi kterými existují určité vztahy. Každý systém tvoří určitý celek, protože to je komplex vzájemně svázaných prvků. Každý systém má strukturu. Ve vztahu k dalším systémům jde o podsystém jiného širšího systému.<sup>9)</sup> Kriminalita je podle Avaněsova sociální jev, který má všechny znaky, charakterizující systém, a zároveň je prvkem širšího „globálního“ společenského systému. Podle něj je kriminalita charakterizována komplexem vzájemně svázaných prvků, jakými jsou formy trestné činnosti, které nazývá (jak výslovně uvádí *podmíněně*) prvky systému.

Kriminalita má dále určitou strukturu. Ve vztahu k prostředí, tj. ke svému okolí, může být považována za prvek vyššího, širšího systému, např. sociálního systému ve společnosti. Formy trestné činnosti mají ve vztahu ke kriminalitě vlastnosti podsystému. Za prvky kriminality je možno podle Avaněsova považovat z hlediska obecné teorie systému i jednotlivé trestné činy. Kromě toho je kriminalita dynamická. Mění se stále pod vlivem vnějších podmínek, „globálního“ společenského systému a jako prvek tohoto systému se také stále mění. Se změnou jednotlivých trestných činů a druhů kriminality se mění i kriminalita jako celek.

Avaněsov však upozorňuje, že kriminalita jako systém má vlastnosti,

<sup>8)</sup> G. A. Avaněsov: Kriminologija, Prognostika, Upravlenije, Gorkij 1975, str. 52 a násl.

<sup>9)</sup> Odkazujeme zde na obecné otázky, řešené v práci V. Afanasjeva: Upravlenije i rešenije, Kommunist 17/1974, str. 38, a na monografii S. E. Vicina: Modelirovanije v kriminologii, Moskva 1974, str. 24.

kteřé jsou charakteristické pouze pro ni.<sup>10)</sup> Je totiž negativním sociálním jevem, který působí záporně na společnost. Kvality ostatních sociálních systémů jsou odlišné od kvalit kriminality jako systému. Je tedy podle Avanešova kriminalita kvalitativně odlišným, specifickým systémem, resp. podsystémem v souboru ostatních systémů v socialistické společnosti.

Všechny sociální jevy jakožto dynamické systémy mají tu vlastnost, že se stále vyvíjejí, mění svůj stav a snaží se uchovat svou „aktivitu“. V socialistické společnosti se takové systémy pravidelně vyvíjejí pomocí řízení. Také kriminalita se podle Avanešova pod vlivem působení společnosti mění. Kladné sociální systémy se snaží kriminalitu eliminovat, vzniká tak zvláštní antagonismus mezi kriminalitou a ostatními sociálními systémy jako elementy sociálních systémů společnosti.

Jiný názor zastává Karpec.<sup>11)</sup> Tento autor zdůrazňuje, že systémový rozbor kriminality je naprosto nevyhnutelný. To však neznamená, že kriminalita sama je systémem. Jestliže pojem „sociální jev“ zaměníme pojmem „systém“, což podle jeho názoru není totéž, dopouštíme se základní chyby. Mohli bychom totiž dojít až k subjektivistickým snahám, ovlivněným teorií řízení systémů, takže bychom se snažili „řídit“ kriminalitu. (Tyto názory se skutečně objevily.) Karpec tvrdí, že jde o záměnu kvalitativní analýzy sociálních jevů (čímž myslí systémově strukturální přístup k otázkám kriminality) s voluntaristickou aplikací teorie systémů na problematiku kriminality. Tvrdí, že *nelze „řídit“ kriminalitu*, ale je možno a nutno na základě hlubokého vědeckého přístupu *řídit proces boje s ní*.<sup>12)</sup>

Přitom Karpec sám nikde pojmy, jako je struktura kriminality atd., nenapadá, protože je pochopitelné, že každý sociální jev má určité vlastnosti, z nichž jednou (a to nikoliv nepodstatnou) je právě struktura tohoto jevu.

Jde o velmi závažné otázky, jejichž teoretické řešení má značný praktický dosah. Karpec upozorňuje na problém, který se na první pohled vynořuje. Jestliže je možno řídit systémy, je možno kriminalitu řídit také nebo ne? Je zřejmé, že tato odpověď závisí také na tom, jak kriminalitu z tohoto hlediska budeme chápat.

Dostáváme se tak k nutnosti vysvětlit obecnou teorii systémů a provést teoretickou aplikaci se značnými praktickými důsledky pro potřeby kriminologie, resp. boje s kriminalitou.

---

<sup>10)</sup> Str. 54 práce cit. v poznámce 4.

<sup>11)</sup> Srov. str. 144 práce cit. v pozn. 1.

<sup>12)</sup> Srov. str. 145 práce cit. v pozn. 7.

## 2. K TEORII SYSTÉMŮ Z HLEDISKA TEORIE ŘÍZENÍ A VĚD ZABÝVAJÍCÍCH SE BOJEM S TRESTNOU ČINNOSTÍ

### I.

Teorii struktury a systému v socialistické vědě jsem se zabývala již ve své monografii o dokazování podrobně.<sup>13)</sup> Omezím se proto jen na některé poznámky.

Strukturální rozbory se objevily jako metody v humanitních vědách již v dvacátých letech tohoto století. Rozvoje dosáhly v 60. letech našeho století a proti módním subjektivně idealistickým směrům buržoazní filozofie postavily vědeckou exaktnost. Kategorie přírodních věd a marxistické filozofie byly přeneseny do konkrétní oblasti dalších společenských věd.

Pro účely naší statě bude třeba charakterizovat i pojmy *struktura* a *systém*.

Oba tyto pojmy se totiž objevily a používají se u nás v oboru věd, zabývajících se bojem s trestnou činností, ne vždy v přesném slova smyslu.

Vinberg s Bělkinem<sup>14)</sup> chápou strukturu jako materializovaný uspořádaný souhrn určitých prvků nebo jako výsledek vzájemných vztahů mezi prvky. Strukturou lze ale rozumět i zákonitosti, způsob a charakter vztahů mezi prvky, které tuto strukturu tvoří. Vinberg s Bělkinem potvrzují, že každý objekt (předmět i proces) je ve své podstatě strukturní. *V reálné skutečnosti neexistují nestrukturní objekty, procesy a jevy.* Je to způsobeno zvláštností vývoje hmoty, která má vždy své vnitřní uspořádání a svou vnitřní strukturu. Svět je jediný celek vzájemně svázaných předmětů a jevů, nikoliv jen mechanický souhrn izolovaných předmětů a jevů.

Malá encyklopedie vědeckého řízení<sup>15)</sup> uvádí pod heslem Struktura, že je to „vertikálně a horizontálně uspořádaná množina prvků systému (složek a soustav) a množina vztahů mezi nimi... Struktura je charakteristickým rysem každé soustavy...“.

Pokud jde o pojetí struktury pro naše účely, odkazují na svou definici struktury, uvedenou na str. 10 monografie citované v pozn. 13. Chápu strukturu jako *soubor vztahů* mezi jednotlivými prvky, jako *způsob uspořádání materiálů*.

Jaký je rozdíl mezi rozbory strukturálními a rozbory kauzálními? Roz-

---

<sup>13)</sup> D. Císařová: Aktuální problémy dokazování v trestním řízení, Univerzita Karlova, Praha 1975, str. 9 a násl.

<sup>14)</sup> R. S. Bělkin a A. I. Vinberg: Kriminalistika, obščetěoretičeskije problemy, Moskva 1973.

<sup>15)</sup> Malá encyklopedie vědeckého řízení. V. Nosek a kol., Naše vojsko, Praha 1976, díl II, str. 192.

bory kauzální vycházejí z toho, že každý jev má svou příčinu. Rozbory strukturální z toho, že každý objekt má určitou strukturu. To znamená, že při kauzálním zkoumání hledáme odpověď na otázku „proč?“. Ptáme se, *proč* existuje kriminalita, *proč* je svázána s určitými společenskými systémy. Při strukturálních rozborech vycházíme z otázky „jak?“. To znamená, že se ptáme, jak vypadá daný objekt zkoumání, tj. *jaká* je struktura kriminality. Zajímá nás, *jak* je kriminalita svázána s dalšími jevy ve společnosti, *jak* se mění změnou jednotlivých prvků kriminalita jako celek, *jak* lze působit na kriminalitu, *jak* „řídí“ společenské systémy a *jak* působit na další společenské jevy. Je třeba si uvědomit, že strukturální zkoumání zkoumá vnitřní vztahy jevu. Je abstraktní, protože není vázáno na konkrétní jedinečný jev. Umožňuje však zkoumat jevy odděleně a přitom respektovat vztahy mezi nimi. Nejde tedy jen o formálně logické abstrakce, ale o možnosti zkoumání určitých jevů ve vzájemných souvislostech.

Pro boj s kriminalitou to znamená, že nezkoumáme příčiny kriminality, ale uvažujeme o možnostech působení na *jevy*, které s kriminalitou souvisí.

K pojmu systém je třeba uvést následující: Filozofický slovník<sup>16)</sup> vysvětluje strukturu jako jednotu vztahů mezi elementy systému, systém je množství vzájemně spolu souvisejících elementů. Celek není pouhou sumou částí, ze kterých se skládá. Je charakterizován zvláštnostmi, které vyjadřují dynamiku určitých procesů jako různost vzájemných vztahů mezi strukturami.

Pro systém je charakteristické, že každý systém má svou *funkci*. Strukturální rozbor není tedy jen rozborem abstraktním. Je to zkoumání funkce systému a schopnosti jedné struktury působit na struktury a systémy další.

To je velmi důležité pro naše úvahy.

Jakým způsobem vysvětluje pojem systém již citovaná Malá encyklopedie vědeckého řízení?<sup>17)</sup>

„Systém je uspořádaný soubor prvků, vzájemně spojených vztahy mezi jejich vlastnostmi, takže tvoří celek mající společný funkční účel.“ Na str. 203 pod tímto heslem ještě uvádí: „v praxi řízení je zavádění systému na reálné objekty potřebné proto, že:

- umožňuje studium chování objektů, odhalení rozhodujících prvků a nejdůležitějších vazeb,
- umožňuje zaměřit pozornost na zkvalitňování řízení rozhodovacích prvků a tím zlepšit řízení objektu jako celku,
- umožňuje zasahovat do struktury a funkce objektů, upravovat jejich

---

<sup>16)</sup> Filosofičeskij slovar, Moskva 1966.

<sup>17)</sup> Práce cit. v pozn. 15, str. 202.

funkční schopnosti a tím dosahovat vyšší efektivity při plnění daných cílů". Také zde se zdůrazňuje funkce a cíl systému.

Je zřejmé, že pojetí systému je v podstatě jednotné a zdůrazňuje jako základ uspořádanost, vztahy mezi prvky a funkčnost, tj. *zaměření k určitému cíli, pro který byl systém vytvořen*.

Z těchto hledisek je tedy třeba uvažovat o kriminalitě, a to nejen o kriminalitě v socialistické společnosti, ale o kriminalitě vůbec.

Je třeba si všimnout těchto otázek:

a) jakou funkci má kriminalita, přijmeme-li jako pracovní hypotézu názor, že kriminalita je systémem,

b) jak je to s uspořádaností souboru prvků, které tvoří strukturu kriminality,

c) jaký je vzájemný vztah mezi vlastnostmi těchto prvků,

d) jaký je vztah kriminality k celkovému globálnímu společenskému systému, zejména kde kriminalita tvoří v tomto systému podsystém?

Teprve po rozboru těchto otázek můžeme uvážit povahu kriminality, tj. zda jde o systém nebo o společenský jev jiné povahy. Konečné vyřešení této otázky nás přivede k otázce aplikace teorie řízení v socialistické společnosti v systému organizace soudnictví a prokuratury z hlediska boje s kriminalitou (a tedy i řešení role zainteresovaných sborů v tomto postoji).

## II.

Chceme-li rozebrat výše uvedené problémy z hlediska kriminality, musíme nejdříve zaujmout stanovisko k otázce *struktury kriminality*.

Struktura kriminality je chápána jak v sovětské, tak v naší teorii i praxi z hlediska vzájemných vztahů skupin deliktů, které jsou do těchto skupin řazeny podle určitých důvodů. Sovětská učebnice kriminologie<sup>18)</sup> hovoří o struktuře v tom smyslu, že nám dává představu o charakteru skupin a společenské nebezpečnosti kriminality.<sup>19)</sup> Podle obecně přijatých hledisek se struktura kriminality zkoumá z hlediska jednotlivých deliktů, daných hlavami zvláštní části trestního zákona; v rámci zkoumání struktury kriminality se zkoumají i delikty řazené jinak, podle jiných hledisek. Jsou to např. otázky kriminality mládeže, zkoumání deliktů spáchaných pod vlivem alkoholu, recidiva apod. Je třeba podtrhnout i význam dalších zkoumání skupin deliktů, protože pro posuzování kriminality jsou důležité i další ukazatele: např. vztah deliktů navzájem (souvisí s otázkou kate-

<sup>18)</sup> Srov. učebnice z roku 1976, III. vydání, cit. v pozn. 6, redakce Karpec a kol., str. 112 a násl.

<sup>19)</sup> Podobně viz Nezkusilova učebnice, cit. v pozn. 5, str. 000 a násl.

gorizace), motivace, vztah nedbalostních a úmyslných deliktů, otázky nejrozšířenějších deliktů, skupinová trestná činnost apod. Sověští autoři zdůrazňují i význam zkoumání „geografie“ kriminality, tj. otázek souvisejících se specifikou jednotlivých administrativně teritoriálních jednotek apod.

Je zřejmé, že pojem struktury je možno i u kriminality chápat tak, jak jsem uvedla výše, tj. jako způsob uspořádání materiálu, tedy jako rozdělení otázek, které se týkají zkoumání kriminality, do určitých prvků. Ne vždy však existují mezi těmito jednotlivými prvky vztahy, resp. soubor vztahů.

Je zřejmé, že kriminalita jako společenský jev má určitou strukturu, tato struktura je určitým uspořádáním tohoto jevu. Je však třeba zdůraznit, že toto uspořádání je dáno tím, co se považuje za delikt, která jednání jsou prohlašována za a) nebezpečná pro společnost, b) stíhána normami trestního práva. K tomu, aby tyto prvky byly součástí struktury kriminality, musí být splněny obě podmínky, nestačí tedy jen nebezpečnost určitého jednání pro společnost. Uvážíme-li, že strukturální zkoumání zkoumá vnitřní vztahy jevu, je třeba si uvědomit, že to platí jak o jednotlivých prvcích tohoto jevu, tak i o jevu jako celku. Ptáme se na svázanost kriminality a jejích prvků navzájem i na vztahy k dalším jevům ve společnosti.

*I když tyto prvky jsou relativně samostatné, jsou to prvky společenského jevu, který je uspořádán a zkoumán především z hledisek právních norem.*

Vše, co nás zajímá na tomto jevu — i když nezkoumáme jen to, co je právně relevantní, jako je tomu při zkoumání jevu v trestním právu a trestním řízení — je koneckonců dáno normami trestního práva. Abychom určitý jev prohlásili za zajímavý z hlediska kriminality, vycházíme především z toho, co za kriminalitu prohlašuje právní norma. A to je podstatná zvláštnost struktury kriminality a strukturálního rozboru jednotlivých prvků. Platí to ale i pro rozbor kauzální. I když se ptáme, proč existuje kriminalita, proč je svázána s určitými společenskými systémy, vždy při úvaze o kriminalitě vycházíme z toho, co říká právní norma. To, co určitá společnost považuje pro sebe za společensky nebezpečné, je svým způsobem dáno objektivní situací této společnosti, sama právní norma je typickým příkladem výkonu subjektivní činnosti.<sup>20)</sup> Již to samo o sobě tedy ukazuje na zvláštnosti struktury kriminality.

A jak je to s pojmem systémem, máme-li uvažovat o tom, zda je kriminalita systémem nebo ne?

---

<sup>20)</sup> Srov. Leninizmus i filosofskie problemy sovremennosti, redakce M. T. Jovčuk a V. V. Mšvenieradze, Moskva 1970, str. 291 a násl.

Avaněšov<sup>21)</sup> uvádí, že kriminalita má všechny znaky, které charakterizují systém a podsystém „globálního“ společenského systému. Podle něho je pro kriminalitu charakteristický komplex vzájemně svázaných prvků, za které považuje druhy kriminality, které nazývá těmito prvky podmíněně. Kriminalita má strukturu a její prvky mají ve vztahu ke kriminalitě opět vlastnosti podsystému. Také z toho, že je kriminalita dynamická, dělá Avaněšov závěr, že je prvkem globálního systému, působí na tento systém a tento systém na ní působí zpětně.

Avaněšov však zdůrazňuje zvláštnosti kriminality jako systému. Jde o negativní, na společnost záporně působící sociální jev. Kvalita ostatních sociálních systémů odpovídá tedy kvalitě kriminality.

Výše jsem uvedla, že proti těm názorům ostře vystupuje Karpec.<sup>22)</sup> Karpec sám souhlasí s nutností strukturálních rozborů, chápe kriminalitu strukturně, upozorňuje však, že *nejde o systém*. Podle něj je kriminalita složitým negativním společenským jevem, nikoliv však systémem.

Uvážíme-li to, co bylo výše uvedeno o pojmu systém z hlediska teorie řízení, je třeba zdůraznit, že pro systém není charakteristická pouze určitá struktura. (Uznáme-li vůbec strukturu kriminality za kvalitativně stejnou jako u ostatních jevů.) Struktura je vlastností každého objektu, který existuje v reálném světě.

*Systém má však ještě další vážnou vlastnost, která právě jednotlivé prvky spojuje v celek. Je to funkce tohoto systému.*

Co je funkce systému? Malá encyklopedie řízení<sup>23)</sup> definuje funkci jako schopnost systému a jeho prvků realizovat určitou cílově zaměřenou činnost. Pojem funkce se promítá v různých významech, ve společenských vědách jde např. o určitý okruh činnosti společenských organizací. Na podkladě znalostí funkce a povahy vazeb prvků nějakého systému lze podle Encyklopedie poznat, resp. konstruovat funkci systému jako celku.

A tady jsme nutně na rozpacích. Řekneme-li, že kriminalita je systémem, pak se nutně ptáme, jaká je funkce kriminality. V tu chvíli vidíme, že tato otázka je nesmyslná. *Kriminalita žádnou funkci nemá*. Kriminalita má určité důsledky, působí negativně na společenský systém jako celek, na některé podsystémy tohoto celku zvlášť výrazně; některé systémy ve společnosti jsou speciálně vytvořeny k eliminaci kriminality, ale nedá se říci, že kriminalita je druhem systému. Není ani podsystémem ve společenském systému jako celku.

*Kriminalita je negativním jevem, který překází společenskému systému v plnění jeho základních funkcí.*

---

<sup>21)</sup> G. A. Avaněšov: dílo cit. v pozn. 3, str. 53 a násl.

<sup>22)</sup> Viz práce citovaná v pozn. 7, str. 67 a násl.; týž autor, str. 144 a násl. této práce.

<sup>23)</sup> Dílo cit. v pozn. 15, str. 217 a násl.

Kriminalita je jev společenský a je tedy determinována jinak než např. nemoc, se kterou bývá někdy srovnávána. (A to i v těch případech, kdy jde o choroby podmíněné sociálně. Nelze dělat jednoduchá rovnítka a zjednodušené srovnání mezi přírodními jevy a jevy společenskými.) Těmito víceméně nevědeckými srovnáními se nebudu dále zabývat.

### III.

Jestliže tedy dojdeme k závěru, že kriminalita není systémem, znamená to, že na úseku kriminality není možné řízení?

Řízení<sup>24)</sup> je chápáno v literatuře jako uvědomělá aktivní činnost, v jejímž rámci řídicí subjekt (řídicí centrum) stanoví cíle, ovlivňuje metody a chování řízení (výkonných) prvků (objektů), aby celá řízená soustava optimálně plnila určené funkce a dosahovala stanovených cílů v určitém čase a kvalitě. Řízení je možné jen tehdy, jestliže je znám cíl a účel chování soustavy. Pod pojmem řízení je možno chápat jednak *proces*, jednak *systém*. V procesu řízení se uskutečňují vytyčené cíle. Řízení jako systém je souhrn řídicích orgánů, teoretických poznatků, organizačních norem, technických prostředků a zařízení. Proces i systém se vzájemně ovlivňují a podmiňují.

Domnívám se, že řízení kriminality skutečně možné není. I ti autoři, kteří kriminalitu považují za systém, mluví pouze o „řízení“, ne však o „řízení kriminality“. Jakožto společenský jev není kriminalita přímo řiditelná, šlo by o zjednodušení a nedialektické chápání možnosti státu. Určité působení na kriminalitu je možné. Je však zřejmé, že jde o *řízení systémů*, které jsou vytvořeny pro boj s kriminalitou výlučně, a o řízení v systémech dalších, které pomáhají těmto systémům speciálním. Proto jde o řízení v rámci *globálního společenského systému* a jeho podsystému, nikoliv „o řízení kriminality“ jako společenského jevu.

Karpec uvádí, že „vést boj s trestnou činností a vést boj za překonání a v konečné fázi za likvidaci trestné činnosti jsou pojmy, které nejsou ani svým objemem ani svým obsahem totožné. Předpokládají totiž různý stupeň úsilí státu a společnosti a uskutečňují se na různé úrovni“.<sup>25)</sup>

---

<sup>24)</sup> Srov. dílo cit. v pozn. 15, díl II, str. 142 a násl.

<sup>25)</sup> I. I. Karpec: *Sovremennyye problemy ugolovnogo prava i kriminologii*, Moskva 1976, str. 145.

Výše jsme řekli spolu s Karpecem, že není možné „řídít“ kriminalitu, ale že je možné a také nutné řídit proces boje s tímto protispolečenským jevem.

Jaký vztah má boj s trestnou činností a nauka o řízení? Řízení ve sféře boje s trestnou činností je specifické tím, že jde o boj se zvláštním záporným společenským jevem, je třeba tento jev nejenom potlačit, takže je třeba provádět různá obecná společenská opatření, ale také tím, že je třeba zabránit jednotlivcům, aby páchali trestné činy, případně je třeba je pohnat k trestní odpovědnosti. Proto na jedné straně se přechází od práce jednotlivců-specialistů v úzkém oboru trestního procesu k plánovité práci celých kolektivů, na druhé straně je třeba tyto procesy řídit a zároveň se zaměřovat na prevenci. To je ale pouze první stupeň řídicí činnosti. Karpec<sup>26)</sup> uvádí i úrovně další. Druhým stupněm řízení je podle něj řízení orgánů, které vedou boj s trestnou činností, tj. jde o řízení speciálních systémů. Konečně třetí úroveň řízení, která je podle něj nejvyšší, je plánování společenských a státních opatření, které vedou k vytváření a uskutečňování určitých společenských vztahů. Tedy sociální plánování je podle něj zároveň plánování opatření důležitých pro boj s trestnou činností.

Je zřejmé, že otázky řízení soudnictví a prokuratury vyžadují zvláštní pozornost z hlediska teorie řízení vůbec. I když nesouhlasím s názory Avanesovými na kriminalitu jako systém a považuji Karpecovo pojetí za jediné možné z hlediska teorie systému a struktury, domnívám se, že Avanesovo pojetí objektů a subjektů řízení nám může být východiskem pro stanovení úkolů orgánů justice a prokuratury.<sup>27)</sup>

Je třeba si všimnout speciálních otázek orgánů, které bezprostředně uskutečňují boj s trestnou činností, i orgánů obecného dosahu a stanovit přesné cíle těchto orgánů.

Růžek uvádí (viz dílo cit. v pozn. 1), že je nutné plánovitě řídit nejen ekonomický, ale i sociální a kulturněvýchovný vývoj a rozvoj společností. I boj s kriminalitou by měl být podle něj řízený, plánovaný a komplexní. Požadavek koordinovanosti akcentovaný některými teoretiky a praxe je nepochybně v některých směrech odůvodněný a svědčí o realistickém přístupu. Samotný však podle Růžka nepostačuje.

<sup>26)</sup> Dílo cito. v pozn. 25, str. 156 a násl.

<sup>27)</sup> Avanesov: dílo cit. v pozn. 8, str. 346 a násl.

Tyto myšlenky získávají stále více stoupenců mezi sovětskými kriminology i kriminology ostatních socialistických zemí a naprosto jednoznačně vyplývají z výsledků kriminologických výzkumů.

Neustále se potvrzuje, že kriminalita je důsledkem interakce mnoha kriminogenních a antikriminogenních faktorů. Úspěchy v boji s kriminalitou jsou nerozlučně spojeny se socialistickými společenskými přeměnami a s využíváním možností socialistické společnosti a jejich zákonitostí. Hlavní pozornost musí být obrácena k *prevenci* trestné činnosti.

V tomto světle je patrné, že boj s kriminalitou značně převyšuje rámce i možnosti orgánů činných v trestním řízení a jejich resortů a musí být záležitostí hlavně stranických orgánů, celé soustavy státních orgánů, řady resortů, hospodářských a kulturních organizací, vědeckovýzkumných institucí, společenských organizací, celé veřejnosti i jednotlivých občanů.

Podstatného zvýšení účinnosti boje s kriminalitou nelze dosáhnout jednotlivými krátkodobými kampaněmi, ale důsledným uplatňováním celého komplexu sociálních, ekonomických, kulturněvýchovných, organizačních a právních opatření. Koncentrovat a sladit úsilí všech těchto složek v komplexní systém boje proti kriminalitě a orientovat tento systém rozhodujícím směrem a rozhodující úkoly a oblasti lze pouze při soustavném řízení stranickými a státními orgány. K hlavním nástrojům tohoto řízení patří zejména náležitě propracovaná zákonná úprava boje s kriminalitou a plánování boje proti kriminalitě (takzvané kriminologické plánování).

## II.

*Hlavními subjekty kriminologického řízení a plánování v soustavě orgánů socialistického státu by měly být podle názoru výše uvedeného zastupitelské sbory.* V souladu s ním se domnívám, že by bylo vhodné, kdyby v první řadě Federální shromáždění přijímalo plán komplexních opatření boje s kriminalitou v ČSSR, obdobně jako schvaluje střednědobý státní plán rozvoje národního hospodářství. Federální shromáždění jako nejvyšší orgán státní moci v ČSSR by mělo i dostatek možností plnění tohoto plánu boje s kriminalitou prověřovat. Ve vztahu ke společenským organizacím by ovšem mohlo uplatnit pouze koordinační roli. Analogický postup by byl žádoucí i u České národní rady a u Slovenské národní rady. Podnětem k přijetí plánu by se mohlo stát projednávání zprávy o stavu socialistické zákonnosti a předkládané Nejvyšším soudem a Generální prokuraturou.

Již v současné době jsou plány komplexních opatření boje s kriminalitou přijímány na úrovni krajů a okresů krajskými a okresními národními výbory. Takové plány jsou zpracovávány i v některých městech a obcích

i v některých podnicích a závodech. Tato praxe je správná a snahy o její prohloubení lze jen vítat.<sup>28)</sup>

Na nutnost toho, aby se zastupitelské orgány ještě více zapojovaly do řešení celospolečenských úkolů a problémů, upozorňují i projekty, vypracováváné Ústavem státu a práva ČSAV při zpracovávání úkolů SPZV atd. Je to v intencích XV. sjezdu KSČ, který ocenil kladné výsledky práce národních výborů a jejich vliv na rozvoj hospodářského a společenského růstu. Zároveň jim uložil i *další rozvíjení* politické a organizátorské činnosti.

Právě jedním z těchto úkolů je i *otázka náplně* jejich činnosti v boji s kriminalitou. Je třeba se zamyslet dále i nad tím, které otázky je třeba řešit *centrálně* a které mají řešit orgány *nižších stupňů*, bez významu není ani to,  *které orgány* zastupitelských sborů se mají zabývat těmito otázkami a v jakém *směru* atd. A konečně je třeba uvážít metodiku práce a rozborů problematiky.

Boj proti kriminalitě v ČSSR je rozvíjen po dvou základních liniích — přímo orgány činnými v trestním řízení, orgány a složkami dalšími — jako součást jejich vlastní práce, která není zaměřena (na rozdíl od práce orgánů činných v trestním řízení) výlučně na boj proti kriminalitě.

V současné době je zvýšená pozornost věnována zejména některým základním problémům: hospodářské kriminalitě, kriminalitě mládeže, trestné činnosti pod vlivem alkoholu a recidivě apod. Na to vše se zaměřuje zejména pozornost orgánů činných v trestním řízení. Řídící roli hrají stranické orgány. Základem koordinovaného boje proti kriminalitě bylo usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 8. 10. 1971, na jehož základě byla přijata další stranická a vládní usnesení. Vlády republik přijaly další usnesení, která projednávají resorty a národní výbory všech stupňů. Tato opatření měla za cíl vytvořit ucelený *systém* ochrany společnosti před kriminalitou i před protispolečenskou činností v širším slova smyslu.

V krajích a okresech jsou pod vedením územních stranických orgánů přijímány komplexní plány boje proti kriminalitě. V hlavním městě Praze byl schválen předsednictvem MV KSČ dne 14. 7. 1976 „Plán koordinovaných opatření v boji proti kriminalitě na území hl. města Prahy na léta 1976–1980“. Také v krajích se přijímají komplexní plány boje proti kriminalitě.

Ne všechny tyto plány jsou však totožné. V některých krajích je jiný způsob prevence kriminality, jiné rozdíly jsou dány opět specifickými problémy té které jednotky apod. Plány jsou zaměřeny na rozhodující oblasti kriminality v příslušném kraji.<sup>29)</sup>

Pokud jde o jednotlivé oblasti kriminality, je možno uvést, že plány se na úseku boje proti ekonomické kriminalitě opírají zejména o usnesení

<sup>28)</sup> Viz práce cit. v pozn. 1.

<sup>29)</sup> K těmto otázkám mají obsáhlá zhodnocení generální prokuratury ČSR, SSR a ČSSR.

vlády ČSSR č. 300/71. Problematika této trestné činnosti je pravidelně projednávána na poradách orgánů činných v trestním řízení, zejména formou širokých meziresortních porad.

Na úseku boje proti kriminalitě mládeže je základním dokumentem usnesení vlády ČSSR č. 67/75. V krajích však nejsou většinou samostatné územní plány. Problematice mládeže se věnuje pozornost v rámci celkového hodnocení boje proti kriminalitě. Národní výbory se problematikou mládeže zabývají ve speciálních dokumentech vydaných k otázkám ochrany mládeže nebo v plánech koordinovaných opatření.

Problematikou boje proti kriminalitě pod vlivem alkoholu se zabývají orgány národních výborů (provádějí např. pravidelné kontroly a проверки dodržování dohodnutých postupů při prodeji alkoholických nápojů apod. Přijímají se i opatření k důslednějšímu uplatňování sankcí vůči osobám, které si přivodily pracovní neschopnost požitím alkoholu nebo které narušují léčebný režim požíváním alkoholu apod.). Koordinujícím orgánem na tomto úseku jsou zejména protialkoholní sbory. Na jejich činnosti se také podílí prokuratura. Problematika kriminality pod vlivem alkoholu bývá také často projednávána na meziresortních poradách.

S touto otázkou souvisí i problematika trestných činů v dopravě, která je většinou řešena v souvislosti s bojem proti alkoholu.

Na úseku boje proti recidivě vycházejí opatření zejména z usnesení vlády ČSSR č. 114/74. Úkoly jsou zahrnuty v krajských a okresních plánech orgánů činných v trestním řízení a v plánech národních výborů. Problematika recidivy je projednávána na meziresortních poradách, koordinace v oblasti postpenitenciarání péče se uskutečňuje v komisích nápravně výchovné činnosti rad KNV a ONV.

Aktivita národních výborů při přípravě a realizaci plánů komplexních opatření v boji proti kriminalitě je hodnocena zejména v dokumentech prokuratury kladně. Komise ochrany veřejného pořádku, které organizačně zabezpečují koordinaci jak ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení, tak i ke společenským organizacím a odvětvovým komisím národních výborů, projevují značnou iniciativu a poskytují mnohdy i metodickou pomoc odvětvovým komisím národních výborů.<sup>30)</sup> Národní výbory přijímají usnesení o komplexních opatřeních hospodářských organizací, které řídí, apod.

Také výbory lidové kontroly při národních výborech svou prověřkovou činností a uplatňováním získaných poznatků hrají důležitou roli.

Kladnou roli sehrály i zemědělské správy, které v některých okresech navrhuji komplexní opatření pro všechny zemědělské závody, které řídí, někde společně se Svazem družstevních rolníků.

---

<sup>30)</sup> Např. Severomoravský KNV rozpracoval koncepci právní výchovy a propagandy a stanovil úkoly pro jednotlivé odvětvové odbory, NV hl. města Prahy vydal metodický pokyn pro činnost občanských výborů na úseku ochrany veřejného pořádku apod. To vše svědčí o správném komplexním pojetí prevence kriminality.

To vše jsou zajímavé poznatky o působení národních výborů v boji proti kriminalitě. Ukazuje se, že jde o činnost, která je všemi příslušnými složkami — nejen orgány činnými v trestním řízení, považována za velmi důležitou. Koordinace, prováděná prokuraturou, se týká společných otázek.

Tyto problémy jsou však svým způsobem problémy a úkoly pro každý orgán dílčí. V boji proti kriminalitě zatím podle mého názoru nevidíme dostatečnou *společnou jednotnou koncepci s rozdělenými úkoly* pro ten který orgán.

Zřejmě se však ocitáme v období, kdy nutně nastupuje nová fáze boje proti kriminalitě a tou je *komplexní pojetí* tohoto boje.

V již citovaném projevu na vědecké konferenci uvedl k této otázce prof. Růžek:<sup>31)</sup> „Boj proti kriminalitě se orinetuje na odstraňování nebo alespoň neutralizaci příčin a podmínek kriminality, na vytváření společenského prostředí páčání trestných činů nepříznivého a posilování zábran páčání trestných činů. Pozitivně působí na vývoj kriminality socialistické společenské přeměny a výchovy rozvinuté socialistické společnosti. Ovšem velmi pozitivní společenské procesy mohou mít i své záporné stránky. Např. proces industrializace a urbanizace může oslabit sociální vztahy a sociální kontrolu a vést ke koncentraci kriminálních živlů. Růst životní úrovně bez upevňování socialistických mezilidských vztahů a prohlubování výchovné a sociální práce může vést u zaostalé vrstvy populace k oživení alkoholismu a korespondujících kriminálních aktivit. I nedostatečné sladění ekonomického a kulturně sociálního rozvoje města se může projevit růstem některých forem kriminality. Své kriminologické aspekty má nejen národohospodářská politika (investiční politika, cenová politika aj.), ale i kulturní politika, školská politika, zdravotnická politika, sociální politika v užším slova smyslu apod. To vše svědčí o nespočetných vazbách mezi kriminologickým, sociálním a ekonomickým plánováním. Perspektivně bude patrně správné přejít od samostatných plánů komplexních opatření boje s kriminalitou a od samostatných národohospodářských plánů k práci jediného plánu ekonomického, sociálního a kulturního rozvoje (na úrovni republiky, kraje, okresu, města, příp. i obce, podniku či závodu), který by zahrnoval i část věnovanou opatřením boje proti kriminalitě.“

A dále uvedl: „... Základním předpokladem nastíněné náročné koncepce komplexního a plánovitého boje s kriminalitou je důsledné uplatňování

---

<sup>31)</sup> Dílo cit. v pozn. 1, str. 87 a násl.

vedoucí role strany. Rozhodujícím subjektem řízení společenských procesů, k nimž patří i boj s kriminalitou, je samozřejmě strana. Její řídicí činnost je i hlavní zárukou komplexnosti a plánovitosti boje s kriminalitou, sjednocení boje všech, kdo na tomto boji participují, a jeho účinnosti.“

Komplexní plány tedy nutně musí vycházet ze širokého pojetí prevence. Prevence kriminality by měla být součástí celého plánu rozvoje jak státu, tak konkrétní lokality.

#### IV.

A tady jsme u vzájemného vztahu obecného širokého plánu na úrovni státu s plánem kraje — okresu, resp. menší lokality, u vztahu nejobecnějších úkolů zastupitelských sborů a jejich konkretizace na menší územní jednotku při plnění konkrétních úkolů v boji s kriminalitou. K tomu však musíme znát nejen vlastní problematiku kriminality, ale i další otázky, které s ní souvisí.

Jakým způsobem je možno zajišťovat *konkrétní* problémy dané lokality skutečně na vědecké bázi, odpovídající současnému stavu vědeckého poznání? Jak poznáme, které *další* jevy působí na kriminalitu?

Velkou pomocí pro řešení úkolů konkrétní práce zastupitelských sborů v boji s kriminalitou mohou být různé probíhající výzkumy a výzkumné práce ze společenskovědních oborů, a to nejen přímo z oblasti práva, ale i dalších společenských věd.

V této souvislosti chci upozornit na výzkumné práce Československého výzkumného ústavu práce a sociálních věcí v Bratislavě. V roce 1976 publikovalo pracoviště Praha tohoto ústavu v edici Výzkumné práce v řadě B pod č. 67 zajímavou práci, určenou pro vnitřní potřebu; autoři jsou L. Junková, J. Linhart, A. Uchytíl, práce se nazývá „Typologie okresů z hlediska sociální problematiky“.

Tato práce má podle autorů sloužit přípravě soustavy doporučení, jak řešit a provádět prevenci sociálních problémů v ČSSR. Tento výzkum má být vodítkem při dlouhodobé koncepci výzkumných úkolů.

Podle našeho názoru však může být tato práce a zjištění autorů cenným podkladem pro koncepci konkrétní práce zastupitelských sborů v konkrétní situaci příslušné lokality, a to již dnes v *určitých směrech* boje s kriminalitou. Zároveň je metodickou pomůckou, jak postupovat dále při zjišťování a růstu dalších konkrétních problémů boje s kriminalitou. Zároveň je metodickou pomůckou, jak postupovat dále při zjišťování a růstu dalších konkrétních problémů boje s kriminalitou.

Výzkum ústavu vycházel z hypotézy, že sociální problémy, které vy-

žadují specifickou péči společnosti, jsou vlivem různých faktorů rozloženy územně nerovnoměrně, takže v jednotlivých lokalitách je jak *struktura*, tak *intenzita* sociálních problémů *různá*. Publikovaný výzkum zřejmě podle tvrzení autorů potvrdil správnost této hypotézy. Autoři na základě výzkumu vypracovali *typologii lokalit*, provedli specifická mezioblastní srovnání a *zkonstruovali základní typy lokalit* a příbuznou problematikou struktury a intenzity problémů.

Tím, že autoři upozornili na to, v čem je třeba vidět sociální problémy a že vypracovali typologii, ukázali určitou cestu i pro stanovení hledisek při úvahách o kriminalitě.

Považujeme celou práci za velmi zajímavou a podnětnou pro vypracování konkrétních úkolů zastupitelských sborů v boji s kriminalitou. Autoři sami na str. 2 citované práce upozorňují, že sféra sociálních problémů se „víceméně mechanicky rozpadá do několika suboblastí, z nichž každá je spravována relativně samostatně, takže v určité větší či menší míře chybí komplexita řízení a decize.

Jsou spíše empiricky známy určité závislosti mezi jednotlivými skupinami sociálních problémů, ale chybí systematická analýza základních korekcí podmíněnosti, popřípadě kauzálních vazeb. Z uvedených důvodů se vytvářejí zpravidla typy lokalit podle jednotlivých problémů, jako jsou např. tabulky a mapy kriminality nebo jiného sociálního problému v okresech, krajích apod., nebo se postupuje cestou shromáždění velkého souboru ukazatelů typu publikací statistických orgánů za okresy, kraje apod....“

Neexistuje žádné středisko dat, které by mohlo poskytnout všechny potřebné statistické údaje a přehledy za okresy, potřebná data se nesledují buď vůbec, nebo se sledují na různé úrovni. Je to stejný problém, jako se projevuje při koordinaci boje s kriminalitou — některé údaje a hlediska se sledují v různých krajích různě.

Je podle našeho názoru správné a zřejmé, že by základním útvarem, který se sleduje z hlediska kriminality, měl být okres, který je v ČSSR obecně základním správním celkem.

Okres je taková územní jednotka, která se sleduje dobře a do dostačujících jednotlivostí, které zase na druhé straně nejsou zbytečně podrobné.

První důležitou otázkou, kterou výše citovaný průzkum sociální problematiky musel vyřešit, byla otázka *konstrukce a využití sociálních ukazatelů* (podle některých autorů sociálních indikátorů), které jsou důležité pro konkrétní úkoly řízení společnosti, plánování i prognostiky.

*Sociální ukazatele* chápou autoři (str. 5 citované práce) jako *určitý druh informací zaměřených zvláště na sociální stránky reality*.

V systému sociálních ukazatelů se objevují ukazatele sociální problémovosti poměrně sporadicky. Sám termín „sociální problémovost“ není totiž zcela vyjasněn. Autoři uvedené práce rozumí tímto termínem ty jevy, které

a) se váží především na *akty adaptace* na dané makrostrukturálně a mikrostrukturálně vymezené prostředí,

b) *jednotkou*, jež se adaptuje, je především jedinec nebo malá sociální skupina,

c) *maladaptace* ovlivňuje bezprostřední mikrostrukturu společnosti (str. 9–10 citované práce). Otázka vhodnosti či nevhodnosti těchto termínů je věcí autora průzkumu. Pro nás jde o zajímavé prostředky pro sledování *problematické nevhodného chování v rámci určitého systému, o chování, které směřuje proti účelu, pro který je systém vytvořen.*

Sociální systém působí jako celek určitým směrem, jeho dopad na jednotlivce je různě transformován a různě zprostředkován. (Na str. 11 citované práce autoři upozorňují, že v kapitalistické společnosti je rozhodující pro zprostředkování třída a sociálně profesionální skupina, do níž je jednotlivec zařazen.) V socialistické společnosti, která třídy, vrstvy a sociální skupiny proměnila, se dostávají do popředí i jiné sociální determinanty. Podle autorů publikace jsou to např. jevy související s odlišnou sociální rolí mužů a žen, konflikty mezi pracovní a mimopracovní rolí ženy, fyzické a zdravotní handicapy apod.

Vážnou otázkou podle našeho názoru je to, jaké další *sociální determinanty* jsou důležité z hlediska zkoumání kriminality, zejména v současné etapě vývoje naší společnosti. Nad tím by bylo podle mého názoru třeba uvažovat z hlediska kriminologie.

Dalším problémem je i to, jaké mají být *sociální indikátory*, protože tyto indikátory mají hodnotit *dosažený celkový stav společnosti, hodnotit výkonnost společnosti, její potenci a schopnost změny, anticipovat budoucnost, určovat a navrhnout kontrolní mechanismy, usměrňovat poznatky a společnosti a zaměřovat další výzkumy.*<sup>32)</sup>

Základní otázkou pro nás je to, jak mají být stanoveny sociální ukazatelé a indikátory pro *naše potřeby, pro výzkumy boje s kriminalitou, a to konkrétně v ČSSR. Tyto otázky opět nezpracovávali dosud právníci.*

Autoři citované práce na str. 13 uvádějí, že indikátory, které mají sledovat sociální problémovost, je možno rozdělit

a) na ty, které zachycují efekty *dané maladaptace* (např. rozvodovost, potratovost, alkoholismus, různé formy kriminálního jednání apod.),

b) ty, které *zachycují* mikrostrukturální a mezostrukturální stavy, které vedou obecně, ne však nezbytně k vyšší pravděpodobnosti maladaptativního chování, resp. vytvářejí takové situace, které adaptaci ztěžují, často až na kritickou hranici (sem řadí např. migraci, vysoké stáří jednotlivce, osamělost starších lidí, zaměstnanost ženy v období intenzivní péče o malé děti apod.).

Protože hranice mezi oběma typy ukazatelů je *plynulá*, vzali autoři oba typy indikátorů jako východisko pro svou *typologii okresů z hlediska sociální problémovosti.*

Je škoda, že ukazatelé neodpovídají vždy tomu, co by bylo zajímavé

---

<sup>32)</sup> Autoři se odvolávají na práci M. Springer: Social indicators, Reports and Accounts: Toward the Management of Society, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, March 1970, str. 4.

z hlediska našich úvah. Autoři uvádějí na str. 14–17 seznam zjišťovaných ukazatelů. Z čistě ke kriminalitě se jasně vážících ukazatelů je třeba uvést ukazatele Ú 56–Ú 63, kterými jsou: podíl dětí a mladistvých obtížně vychovatelných v evidenci OPD z celku populace od 6 do 18 let, podíl mladistvých 15–17letých, u nichž bylo v daném roce zahájeno trestní stíhání na tisíc obyvatel 15–17letých, obecná kriminalita – počet pachatelů na 1000 obyvatel, hospodářská kriminalita – počet odsouzených na 1000 obyvatel, počet všech stíhaných z odsouzených na 1000 obyvatel, podíl mladistvých odsouzených od 15–17 let ze všech pachatelů již dříve trestaných pro úmysl ze všech pachatelů nad 15 let, podíl trestných činů obecné kriminality, spáchaných pod vlivem alkoholu.

Jak je zřejmé již ze zjišťovaných ukazatelů a jejich formulace, *nebyla použita přesná juristická kritéria a přesné formulace odpovídající současnému stavu nauky v oboru věd, zabývajících se bojem s trestnou činností*. Přesto je však třeba zhodnotit velmi kladně to, že autoři v podstatě vystihli problematiku kriminality v rámci okresu<sup>33)</sup> v její celistvosti a že jsou první, kdo tak u nás postupoval v poslední době.<sup>34)</sup>

Je třeba říci, že autoři provedli velmi závažnou typologii okresů z hlediska sociální problémovosti. Podle mého názoru se ukazuje, že rozdělení 114 okresů v ČSSR do devíti podmnožin, které představují svébytné a jednoznačně geograficky odlišitelné seskupení okresů (str. 36 cit. práce a další), je *významným pomocníkem při stanovení koncepce řešení sociálních problémů v našem státě*.

Je škoda, že tato práce není dost známá a používaná v praxi našich zastupitelských sborů, ani nebyla dosud vyřešena pro potřeby zkoumání kriminality.

Je třeba souhlasit s názorem, že je nezbytně třeba vypracovat komplexní *systém indikátorů* sociální problémovosti a tento systém indikátorů zakotvit v rutinní praxi centrálních statistických institucí a stanovit periodicitu sledování těchto indikátorů.<sup>35)</sup>

Z hlediska činnosti zastupitelských sborů v boji s kriminalitou na území našeho státu je citovaný výzkum závažným podnětem pro vypracování

<sup>33)</sup> Ale i další ukazatele se nepřímou vztahují k otázkám kriminality. Nejsou to jen ukazatele týkající se počtu rozvodů, dětí narozených mimo manželství, neúplných rodin, ošetření a vyšetření na psychiatrických odděleních, ale i otázky povolování potratů, počtu sebevražd a pokusů o ně, počet hlášení onemocnění pohlavními chorobami apod.

<sup>34)</sup> Za základní zdroj bylo použito sčítání lidu, provedené ke dni 1. 12. 1970, a další ukazatele (statistiky ONV, VB, ministerstva spravedlnosti, ministerstva zdravotnictví) byly brány k témuž datu.

Podle mého názoru (kromě toho, že autoři nevyužili všech statistik; chybějí statistiky např. prokuratury, soudů apod.) by pozdější výchozí datum možná ukázalo, že některé ukazatele je již možno pokrýt.

<sup>35)</sup> Autoři upozorňují na to, že nevyrovnanost informací vedla nutně k tomu, že nebylo možno pokrýt řadu problémů vůbec, např. ukazatele alkoholismu nebo nikotinizmu v okrese apod.

speciálních ukazatelů důležitých pro posuzování otázek kriminality. Nejsou to jen ukazatele vysloveně zaměřené ke sledování těch jevů, které se sledují ve statistikách prokuratury, Bezpečnosti a soudů, protože tady jde o specifickou otázku boje s kriminalitou v nejužším slova smyslu.

Je třeba uvážit, které z těchto ukazatelů jsou pro vlastní preventivní činnost zastupitelských sborů nutné. Je třeba zvážit i ukazatele další, o kterých dnes již víme, že mají vztah buď přímý nebo zprostředkovaný ke kriminalitě a maladaptaci jednotlivce vůbec.<sup>36)</sup>

S tím souvisí i nutnost uvážit to, které orgány a jakým způsobem se budou určitými jevy zabývat.<sup>37)</sup>

Velkou pomocí pro řízení konkrétních úkolů zastupitelských sborů se mohou stát další různé výzkumy a výzkumné práce.

Chceme-li totiž doporučit možné řešení, realizace formy řízení a koordinace v uvedené oblasti, je to nejlépe možné na bázi zobecnění činnosti národních výborů.

V současné době např. probíhá v okrese Mělník výzkum a experiment, založený na zdokonalování a fungování sociálního systému prevence. Tento výzkum a experiment přejde do programu vědeckého výzkumu v sedmé pětiletce a bude zřejmě důležitým nástupem prevence kriminality v budoucnu.

Aniž bychom se chtěli předběžně vyjadřovat k budoucím výsledkům experimentu, domnívám se, že již dnes je třeba kladně hodnotit tu skutečnost, že na přípravě experimentu se podílel široký kolektiv odborníků z mnoha oborů, kritéria a hlediska byla vážena také z juristických aspektů, takže se experiment může vyhnout výše kritizovaným nedostatkům průzkumu prováděného jinými ústavy a orgány.

ДАГМАР ЦИСАРЖОВА

## НОВЫЕ ЯВЛЕНИЯ В БОРЬБЕ С ПРЕСТУПНОСТЬЮ

РЕЗЮМЕ

Уголовная политика представляет собой сложный комплекс деятельности; вопросы борьбы с преступностью становятся актуальной частью деятельности государственных органов и общественных организаций. Управление этой деятельностью и осуществле-

<sup>36)</sup> Systém těchto ukazatelů by ovšem musel být poměrně jednoduchý, aby jeho sledování nebylo jen mechanickou otázkou shromažďování dat. Z hlediska ukazatelů bude pak třeba uvažovat o typologii okresů a vztahů sociálních ukazatelů navzájem tak, abychom měli určitá kritéria toho, proti čemu je třeba v konkrétní situaci zaměřit nápor a co je třeba řešit dlouhodobě a co krátkodobě.

<sup>37)</sup> Autoři si všímají sociální problémovosti ve světle *ekonomických ukazatelů*. Na str. 70 a násl. citované práce velmi zajímavým způsobem rozebírají faktory působící na úroveň sociální problémovosti. I to by mělo být podnětem pro úvahy o faktorech působících na kriminalitu a o vztahu ukazatelů navzájem. Nemají-li ovšem být tyto úvahy pouze akademické, je třeba uvážit *konkrétní možnosti* působení na intenzitu a strukturu sociální problémovosti v okrese.

ние конкретных задач в борьбе с преступностью — это весьма сложная проблема. Необходимо продумать вопросы концепции, управления и координации этой деятельности.

Автор занимается проблематикой координации и приходит к выводу, что данная задача может быть отнесена в компетенции определенных государственных органов, в их числе и органов уголовного судопроизводства. Стало быт, солидаризуется с существующей концепцией координации, осуществление которой в ЧССР поручено органам прокуратуры. Соотношение координации сохраняет равноправное положение субъектов с преступностью, между тем как управление борьбой с уголовной преступностью это более сложное дело. Такое управление должно носить характер наиболее широкой общественной деятельности, осуществляемой органами с наиболее широкой компетенцией под руководством партийных органов. В качестве таких органов автор считает представительные органы. В работе рассматриваются им некоторые конкретные возможности деятельности представительных органов.

В частности, в работе исследуется сущность уголовной преступности по отношению к общественной системе. Что касается системного разбора преступности автор полемизирует с воззрениями Аванесова и присоединяется к воззрениям Карпеца. В этом плане проводит разбор теории системы, так как общие положения теории управления необходимо использовать применительно к проблемам борьбы с преступностью. По мнению Аванесова преступность характеризуется наличием всех признаков системы, и является подсистемой глобальной системы общества. При этом учитываются им особенности преступности, являющейся согласно ему негативным социальным явлением. Карпец указывает, что преступность не есть системой.

Автор подчеркивает, что для системы характерна не только определенная структура, ибо последняя является свойством всякого объекта, существующего в реальном мире. Для системы важно также свойство, которое объединяет ее элементы в единое целое, а таковым является ее функция. Отсюда однозначно проистекает, что говорить о преступности как о системе нельзя и что ею нельзя также управлять.

Однако же не может быть сомнений в том, что управлять борьбой с преступностью представляется возможным и тут-то автором приводится ряд дальнейших, до сих пор неопубликованных соображений.

DAGMAR ČISAŘOVÁ

### **Neue Erscheinungen im Kampf gegen die Kriminalität**

#### **RESUMÉ**

Die Strafpolitik ist ein komplizierter Tätigkeitskomplex, Fragen des Kampfes gegen die Kriminalität werden zum aktuellen Bestandteil der Tätigkeit der Staatsorgane und der gesellschaftlichen Organisationen. Die Lenkung dieser Problematik und die Durchführung konkreter Aufgaben im Kampf gegen die Kriminalität ist keineswegs einfach. Erwogen werden muß die Konzeption, die Lenkung und die Koordination dieser Tätigkeit.

Die Autorin befaßt sich mit den Fragen der Koordination dort, wo es klar ist, daß diese Aufgabe bestimmten Staatsorganen anvertraut werden kann, und zwar auch im Rahmen der Organe des Strafverfahrens. Hier identifiziert sie sich mit dem gegenwärtigen Verständnis der Koordination, die in der ČSSR der Prokuratur

zugewiesen ist. Die Koordinationsbeziehung wahrt die gleichberechtigte Stellung der Subjekte des Kampfes gegen strafbare Handlungen, aber die Lenkung des Kampfes gegen die Kriminalität ist komplizierter und muß den Charakter breitester gesellschaftlicher Aktivität, die von den Parteiorganen gelenkt und von Organen ausgehendster Wirksamkeit durchgeführt wird, annehmen. Als solche Organe betrachtet die Verfasserin die Vertretungskörperschaften. In der Arbeit werden einige konkrete Möglichkeiten für die Betätigung der Vertretungskörperschaften analysiert.

Die Arbeit beschäftigt sich besonders mit der Untersuchung des Wesens der Kriminalität in ihrer Beziehung zum Gesellschaftssystem. Sie polemisiert mit den Ansichten von Avanësov und neigt den Anschauungen von Karpec zu, soweit es sich um die Systemanalyse der Kriminalität handelt. Von diesem Gesichtspunkt aus wird die Theorie des Systems untersucht, da die allgemeinen Lehrsätze der Theorie der Lenkung auf die Probleme des Kampfes mit strafbaren Handlungen angewendet werden müssen. Avanësov ist der Meinung, daß die Kriminalität durch alle Merkmale des Systems charakterisiert wird und daß sie ein Subsystem des globalen gesellschaftlichen Systems darstellt. Er sieht jedoch die Besonderheiten der Kriminalität, die demzufolge eine negative soziale Erscheinung ist. Karpec macht darauf aufmerksam, daß die Kriminalität nicht als System betrachtet werden kann.

Die Verfasserin betont, daß für ein System nicht bloß eine bestimmte Struktur charakteristisch ist, da diese die Eigenschaft jedes in der realen Welt existierenden Objektes ist. Für das System ist auch die Eigenschaft, die seine Elemente zu einem Ganzen verbindet, wichtig, und darin besteht seine Funktion. Von diesem Gesichtspunkt aus gesehen ist es eindeutig, daß man von der Kriminalität nicht als von einem System sprechen kann und daß man sie daher sich nicht lenken kann.

Zweifellos ist es aber möglich, den Kampf gegen die Kriminalität zu lenken und in diesem Zusammenhang führt die Autorin weitere, bisher nicht veröffentlichte Anregungen an.